ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

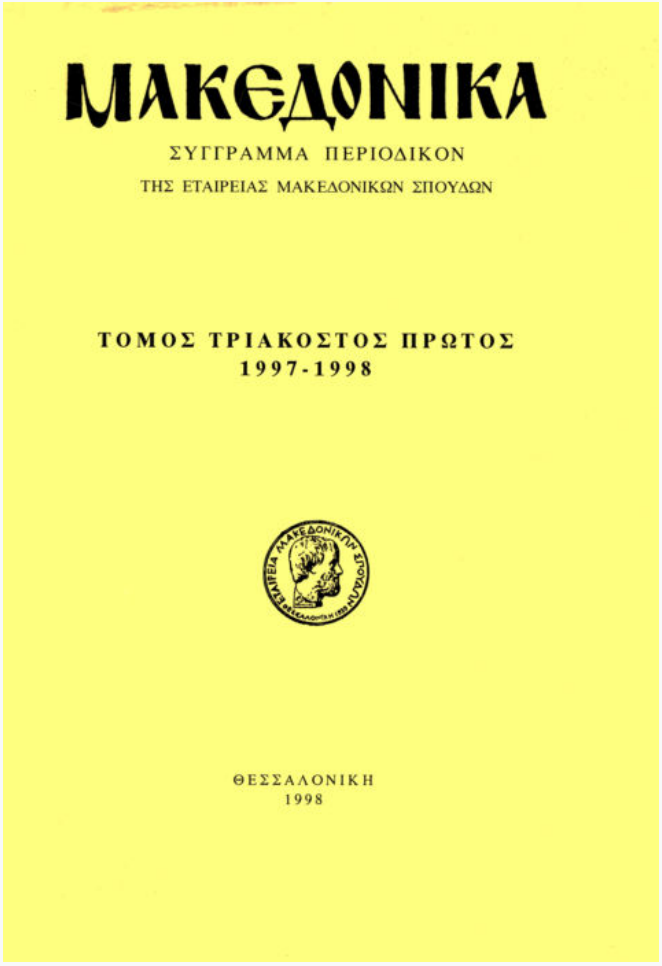

Ο μητροπολίτης Μελενίκου Προκόπιος ο Σερραίος: (περίπτωση ορθόδοξου αρχιερέα στη δίνη των εθνοφυλετικών ανταγωνισμών και της διαμάχης Αθηνών-Φαναρίου)

Ιωάννης Θ. Μπάκας

doi: 10.12681/makedonika.126

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπάκας Ι. Θ. (1998). Ο μητροπολίτης Μελενίκου Προκόπιος ο Σερραίος: (περίπτωση ορθόδοξου αρχιερέα στη δίνη των εθνοφυλετικών ανταγωνισμών και της διαμάχης Αθηνών-Φαναρίου). *Μακεδονικά*, *31*(1), 259–280. https://doi.org/10.12681/makedonika.126

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ Ο ΣΕΡΡΑΙΟΣ[1]

(Περίπτωση ορθοδόξου αρχιερέα στη δίνη των εθνοφυλετικών ανταγωνισμών και της διαμάχης Αθηνών-Φαναρίου)

Κατά την κρίσιμη φάση της εμφάνισης και έξαρσης του Βουλγαρικού Ζητήματος στο χώρο της Μακεδονίας οι περιπτώσεις ιεραρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου, φιλικά προσκειμένων προς το βουλγαρικό στοιχείο και ενδοτικών στις απαιτήσεις του, σκανδάλισαν, προβλημάτισαν και ανησύχησαν πολλούς. Ιδιαίτερα η κατάσταση αυτή ενόχλησε την ελληνική εξωτερική πολιτική και τους εκπροσώπους της, δηλαδή τις κατά τόπους ελληνικές διπλωματικές αρχές, που έβλεπαν ορισμένους μητροπολίτες να μην πειθαρχούν στις δικές τους γραμμές και υποδείξεις.

Οι διαφωνίες των εκπροσώπων του ελληνικού κράτους και μητροπολιτών πάνω σε καίρια εθνικά θέματα που χαρακτηρίζουν την εποχή αυτή, οδηγούσαν αρκετές φορές σε ανοιχτές συγκρούσεις και σε προσωπικές αντεγκλήσεις[2]. Η διαφορετική πολιτική που πολλές φορές ακολουθήθηκε από τα δύο εθνικά κέντρα, την Αθήνα και το Φανάρι, αιτιολογεί την κατάσταση. Η παρέμβαση της ελληνικής πολιτικής στο μακεδονικό και θρακικό χώρο προκάλεσε την αντίδραση των μητροπολιτών, της εθναρχούσης δηλαδή Εκκλησίας, και των τοπικών αρχόντων, που έβλεπαν τους εαυτούς των να παραγκωνίζονται στη χάραξη της εθνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής από το ελληνικό κράτος[3].

Ο ίδιος ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ αναφερόμενος στο ζήτημα αυτό δήλωσε: *Ἀπεσκόπει ἡ πολιτικὴ αὕτη εἰς τὴν ἀναφανδόν συνεργασίαν τῶν ἀνὰ τὰ ἐπίμαχα μέρη, καὶ ἀκολούθως πανταχοῦ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν μετὰ τῶν προξένων προεξαρχόντων αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἐπιδεικτικότερον. Ἡ τάσις ἀφεώρα εἰς τὴν ὑπόδειξιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία διατελεῖ ἢ δέον νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως· ὅτι οἱ κάτοικοι ἐκείνων τῶν μερῶν ὤφειλον νὰ ἐννοήσωσι καὶ νὰ*

---

1. Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Ἐπισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Ἐπετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ*, 1 (1914) 302: Ἐπισκοπή Τρίκκης: «Προκόπιος Α΄ Σερραῖος εἶτα παυθεὶς καὶ μετέπειτα Ἐρσεκίου καὶ μετὰ ταῦτα Μελενοίκου ἔνθα ἐτελεύτησε».

2. Κων. Βακαλόπουλος, *Ο Βόρειος Ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα (1878-1894)*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 207.

3. Αθ. Καραθανάσης, «Ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄, η Αθήνα και το Φανάρι - Περίοδος εθνικών περιπετειών», *Επιστημονικό Συμπόσιο: Χριστιανική Μακεδονία - Ο από Θεσσαλονίκης οικουμενικός πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ ο Μεγαλοπρεπής*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 161.

αἰσθανθῶσι, ὅτι δέον εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ τὰς κοινοτικὰς καὶ κοινωνικὰς χρείας νὰ προσέρχωνται εἰς τὸ προξενεῖον, ὥστε νὰ ἐθισθῶσιν ἀποβλέποντες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ δόγμα τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς... ἐδημιούργησε σύγχυσιν, ἀνέτρεψεν αἰώνων καθεστώς, ἐξήγειρε τοὺς ἀπεναντίους οὐ μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ ἐπίθεσιν. Ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἐκλονίσθησαν εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν προχωροῦντες μετὰ δειλίας τινὸς καὶ ἐνδοιασμοῦ συρόμενοι εἰς νέαν ὁδόν. Ταῦτα δὲν ἐδήλουν, πολλοῦ γε καὶ δή, ἔλλειψιν φιλοπατρίας καὶ πόθων προγονικῶν, ἀλλὰ φόβον μὴ τὸ ἐγχείρημα ἀποβῇ εἰς κοινὴν ὀλεθρίαν[4].

Στη διαμάχη αυτή το Οικουμενικό Πατριαρχείο, κυρίως κατά την πρώτη πατριαρχία του Ιωακείμ Γ΄, αποφάσισε να μην επιτρέψει σε αρχιερείς του τη συμμετοχή σε «προπαγανδιστικές» υπέρ των Ελλήνων ενέργειες[5], δρώντας έτσι φυλετικά και διαιρώντας το ποίμνιό τους, το οποίο σε ορισμένες επαρχίες δεν ήταν αμιγές. Ο Ιωακείμ Γ΄ πίστευε στις δυνατότητες της οικουμενικής αποστολής του Πατριαρχείου και γι' αυτό επιδίωκε τη βελτίωση των σχέσεων με όλους τους Σλάβους ορθοδόξους. Πίστευε ότι η άρση του βουλγαρικού σχίσματος θα βοηθούσε όχι μόνο την οικουμενική του πολιτική, αλλά και τα ελληνικά συμφέροντα στη Μακεδονία. Ζητούσε λοιπόν την επαναφορά των πρωτοβουλιών στους μητροπολίτες, κυρίως στα εκπαιδευτικά ζητήματα, που είχαν περιέλθει βαθμηδόν στους προξένους[6]. Τελικά η κατάσταση έγειρε υπέρ της Αθήνας με την επιβολή της πολιτικής της και το τέλος της εθναρχικής παράδοσης του Πατριαρχείου[7].

Μέσα στη δίνη των φυλετικών ανταγωνισμών και της διαμάχης των δύο εθνικών κέντρων βρέθηκαν, όπως ήταν φυσικό, από την πρώτη στιγμή πολλοί ιεράρχες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που ποίμαιναν βαλκανικές επαρχίες, στις οποίες είχαν προκύψει προβλήματα κυρίως με τους Σλάβους, Βουλγάρους ή Σέρβους. Στην περίοδο 1866-1870 σημειώθηκε η μεγαλύτερη πρόοδος των Βουλγάρων στη διαφιλονικούμενη κεντρική ζώνη της Μακεδονίας. Χαρακτηριστική υπήρξε η περίπτωση της επαρχίας Πολυανής, η οποία, με πρωτοστάτη το φιλοβούλγαρο επίσκοπό της Παρθένιο, είχε γίνει μετά τα Βελεσσά το ισχυρότερο βουλγαρικό κέντρο στη Μακεδονία[8]. Οι αρχιερείς αυτοί κατηγορήθηκαν από τους εκπροσώπους της πολιτικής της Αθήνας για υποχωρητικότητα και πνεύμα συνδιαλλαγής απέναντι στο σλαβικό στοιχείο ή για έλλειψη συνεργασίας με το εθνικό κέντρο των Αθηνών. Χαρακτηριστικά

4. *Μακεδονία 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα 1982, σ. 555 σημ. 61.

5. Αθ. Καραθανάσης, *ό.π.*, σ. 162, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

6. *Μακεδονία 4000 χρόνια*, *ό.π.*, σ. 556 σημ. 71.

7. Αθ. Καραθανάσης, *ό.π.*, σ. 167.

8. *Μακεδονία 4000 χρόνια*, *ό.π.*, σ. 453.

ήταν τα λόγια του Έλληνα προξένου στο Μοναστήρι σε επιστολή του στις 20 Μαρτίου 1891 προς τον Έλληνα πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη[9]: *Βλέπετε, κύριε Πρεσβευτά, μὲ ποίους ἀνθρώπους πρόκειται νὰ ἐργασθῶμεν, καίτοι γινώσκουσιν οὗτοι τὸ δύσκολον τῆς ὑμετέρας θέσεως καὶ τῆς ἀπείρως δυσχερείας μας. Ἐν τούτοις οὐχὶ μόνον δὲν φείδονται ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ζητοῦσι νὰ ἐπαυξήσωσι τὰς στεναχωρίας μας καὶ νὰ μᾶς πιέσωσι θέτοντες ὡς σημεῖον τῆς σκοποβολῆς των ὅ,τι ἡμεῖς ζητοῦμεν διὰ τόσον χρηματικῶν θυσιῶν καὶ ἀγώνων νὰ προαγάγωμεν καί νὰ παγιώσωμεν. Ἐννοοῦσι δῆλον ὅτι νὰ μᾶς κτυπήσωσι κατάκαρδα... Δέν ἔχουσι δίκαιον οἱ λέγοντες ὅτι, ὅταν ἡμεῖς ἔχωμεν Μητροπολίτας, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ ἄλλοι ἡμῶν ἐχθροὶ δὲν ἔχουσι ἀνάγκην ἐπισκόπων.* Τέτοιες περιπτώσεις ήταν των Νευροκοπίου Γρηγορίου, Καστορίας Φιλαρέτου, Στρωμνίτσης Καλλινίκου, Πελαγονίας Νεοφύτου, Φιλίππων καί Δράμας Γερμανού, Σερρών Κωνσταντίνου Βαφείδη καί Λουκά Πετρίδη, Πολυανής Μελετίου καί Παναρέτου, οι οποίοι πολλές φορές επέτρεψαν την ίδρυση βουλγαρικών σχολείων σε χωριά των επαρχιών τους παραγνωρίζοντας την ελληνική αντίδραση[10].

Ανάμεσά τους και ίσως η πιο χαρακτηριστική περίπτωση ήταν αυτή του μητροπολίτη Μελενίκου Προκοπίου, Σερραίου στην καταγωγή και σλαβόφωνου στη γλώσσα[11]. Οι κατηγορίες σε βάρος του Προκοπίου δεν μπορούν να θεωρηθούν ανεξάρτητες και από τη γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε, από το 1860 περίπου, στο Πατριαρχείο, κυρίως με τη διαμάχη μεταξύ των υποστηρικτών του γεροντισμού και αυτών με τις νέες φιλελεύθερες αντιλήψεις στο χώρο της διοίκησης της Εκκλησίας. Αυτές είχαν μεγάλες επιδράσεις στο κοινοτικό σύστημα των χριστιανικών κοινοτήτων της οθωμανικής αυτοκρατορίας[12].

Ο Προκόπιος, μεγάλος σε ηλικία αρχιερέας[13], την εποχή των αλλαγών στο διοικητικό σύστημα της Εκκλησίας και ευεργετημένος από τον Ιωακείμ Β΄, έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους του γεροντισμού[14] που τον βοήθησε να επιστρέψει στο Μελένικο ως μητροπολίτης, ήταν φυσικό ν' ακολουθήσει κι αυτός πέραν των άλλων και τη γραμμή των οπαδών του γεροντισμού και να έλθει σε αντίθεση με τους υποστηρικτές της άλλης πλευράς, που επιδίωκαν ν' απαλλαγούν απ' αυτόν και τους ομοϊδεάτες του.

---

9. Κων. Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σ. 206.

10. *Ό.π.*, σ. 205.

11. Για τη φιλοβουλγαρική δραστηριότητα του Προκοπίου βλ. *ό.π.*, σσ. 140-142 και 322-323.

12. Βασ. Σταυρίδης, *Οἱ Οἰκουμενικοί Πατριάρχαι 1860-σήμερον*, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 31, 32.

13. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 15 (1891-1892) 210 και Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών 100/ 12.5.1887/1019/28.5.1887 (σημειώσεις Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως 29.7.1887).

14. Βασ. Σταυρίδης, *ό.π.*, σ. 91.

Η παρούσα μελέτη δεν έχει σκοπό να υπερασπισθεί το συγκεκριμένο μητροπολίτη, ούτε να τον απαλλάξει από ενέργειές του, βλαπτικές ίσως για τον ελληνισμό της επαρχίας του. Στόχος είναι να καταδείξει την προσωπικότητά του σε όλη του τη σταδιοδρομία, για να καταστούν έτσι πιο παραστατικές οι περιπτώσεις και άλλων αρχιερέων που βρέθηκαν κατηγορούμενοι μέσα στη δίνη των γεγονότων της εποχής που έδρασαν, χωρίς όμως να αποκλείονται και οι ιδιαιτερότητες του καθενός χωριστά.

Κατά τον Ελευθέριο Ταπεινό, συγγενή του μητροπολίτη Μελενίκου Διονυσίου Ταπεινού και συγγραφέα της ιστορίας της ίδιας μητρόπολης[15], ο Προκόπιος «εἶλκε τὸ γένος» από το χωριό Μελενικίτζι ή Μιλιγκίτς της επαρχίας Σερρών[16]. Ωστόσο είναι πιθανή η μετοίκηση του Προκοπίου ή της οικογένειάς του στη Νιγρίτα, για λόγους έως τώρα άγνωστους. Αυτό εικάζεται από δύο στοιχεία: στη Νιγρίτα ο Προκόπιος κατείχε περιουσία, την οποία αργότερα δώρισε στη Μονή Προδρόμου Σερρών[17], ενώ την ίδια χρονική περίοδο κατοικούσε στη Νιγρίτα η οικογένεια της ονομαζόμενης «Μιλιγκιώτσας», η οποία επίσης κατείχε αξιόλογη ακίνητη περιουσία και ενδεχομένως να είχε συγγένεια ή ακόμα και να ταυτιζόταν με την οικογένεια του Προκοπίου.

Ο χαρακτηρισμός του ως Βουλγάρου την καταγωγή, που του προσέδωσαν οι υποπρόξενοι Σερρών Γ. Λαγκαδάς[18] και Αριστ. Μεταξάς[19] —άλλωστε τέτοιοι χαρακτηρισμοί δίνονταν εύκολα σε μη ευάρεστα πρόσωπα—, οφείλεται περισσότερο στην πολιτεία του Προκοπίου στο Μελένικο παρά στην πιθανή σλαβοφωνία του λόγω της καταγωγής του από το Μιλιγκίτς, πατρίδα, εξάλλου, και του Παπασυναδινού, γνωστού από το Χρονικό των Σερρών. Δυστυχώς δεν μας είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία γέννησής του καθώς και οι σπουδές του. Η στενή όμως σχέση που είχε με τη Μονή του Προδρόμου Σερρών, την οποία και ευεργέτησε, καθώς και η φιλία του με τον ηγούμενο της ίδιας Μονής Θεοδόσιο[20], οδηγούν στο συμπέρασμα μιας πιθανής φοίτη-

15. Ἐλευθ. Ταπεινός, «Ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Μελενίκου», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 16 (1892-1893) 167, 168.

16. Παρότι είναι βέβαιη η καταγωγή του Προκοπίου από το Μελενικίτζι, εντούτοις σε ένα έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών (Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερ. Αλέξ. Κοντόσταυλο, 129/7.7.1884/1074/16.7.1884) εμφανίζεται ο Προκόπιος ως καταγόμενος από το χωριό Κούλα (Παλαιόκαστρο) κοντά στο Δεμίρ-Ισάρ.

17. Χριστόφ. Δημητριάδης, *Προσκυνητάριον τῆς παρὰ τῇ πόλει τῶν Σερρῶν σταυροπηγιακῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*, Λειψία 1904, σ. 61: «Τοῦ Προκοπίου Μητροπολίτου Μελενίκου κῆπος ἐν τῇ κωμοπόλει Νιγρίτα».

18. Α.Υ.Ε., υποπρόξ. Σερρών Γ. Λαγκαδάς προς Υπουργείο Εξωτερικών, 200/1.10.1863/5584/15.10.1863: «Οὗτος Βούλγαρος ὢν τὸ γένος.»

19. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Αρ. Μεταξάς προς πρεσβευτή Κωνσταντινουπόλεως Ν. Μαυροκορδάτο, 309/7.11.1890/3457/19.11.1890.

20. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Παπακωστόπουλος προς πρωθυπουργό Αλεξ. Κουμουνδούρο, 136/9.6.1881/1428/20.6.1881.

σης του Προκοπίου στη σχολή της Μονής, στην οποία πιθανότατα εκάρη και εγκαταβίωσε για ένα διάστημα ως μοναχός.

Το 1849 συναντούμε τον Προκόπιο αρχιδιάκονο του μητροπολίτη Δέρκων Νεοφύτου, του από Δράμας (22.11.1835-Ιούν. 1842), επί πατριαρχίας Ανθίμου Δ΄[21]. Ο Νεόφυτος ήταν πνευματικό τέκνο του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου ΣΤ΄ του Φουρτουνιάδη, του από Σερρών. Ο ίδιος διηύθυνε τη Μητρόπολη Σερρών (1836-1839) ως επίτροπος του Γρηγορίου[22], όταν αυτός εξελέγη πατριάρχης και μαζί με τον πατριαρχικό θρόνο διατηρούσε για μερικά χρόνια και τον αρχιερατικό θρόνο των Σερρών[23]. Πιθανώς στη σχέση αυτή του Νεοφύτου με την πόλη των Σερρών να οφείλεται και η γνωριμία του με τον Προκόπιο, τον οποίο έλαβε μαζί του όταν μετατέθηκε στη μητρόπολη Δέρκων. Εξάλλου ο Προκόπιος δεν ήταν ο μόνος Σερραίος που ακολούθησε τον από Δράμας Νεόφυτο στη Μητρόπολη Δέρκων. Ο Νεόφυτος είχε ως πρωτοσύγκελό του το 1849 τον επίσης Σερραίο Μελέτιο Σπανδωνίδη, μετέπειτα και για 45 χρόνια μητροπολίτη Ρασκοπρεσθένης[24].

Στις 14 Μαΐου του ίδιου έτους ο Προκόπιος εξελέγη επίσκοπος Τρίκκης της Μητροπόλεως Λαρίσης, διαδεχόμενος τον Ιωσήφ το Μετεωρίτη, που παύθηκε με απόφαση του Πατριαρχείου *ἅτε δὴ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κυρίου Ἰωσὴφ ἐγκληματίας φανείς καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας προσκρούσας ἐπαύθη...*[25].

Ο Τρίκκης Προκόπιος Α΄ ο Σερραίος αναφέρεται σε ενθύμηση στο ναό της Αγίας Παρασκευής των Τρικάλων με ημερομηνία 2 Φεβρουαρίου 1854. Το Σεπτέμβριο του ιδίου έτους[26] παύεται από επίσκοπος με πατριαρχική και συνοδική απόφαση και εξορίζεται στο Άγιο Όρος μαζί με άλλους επισκόπους, επειδή έλαβε μέρος και ευνόησε την επανάσταση του 1854 στη Θεσσαλία. Δυστυχώς δεν μας είναι γνωστή η δράση του επισκόπου Τρίκκης στην επανάσταση του 1854 ούτε και η παραμονή του στο Άγιο Όρος, όπου πιθανώς να παρέμεινε έως το 1857. Ο Άγγλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Blunt μας δια-

---

21. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 3 (1882) 431.

22. Νικομηδείας Φιλόθεος, «Ὁ ἀρχαιότερος κῶδιξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν», *Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς*, 1879, σ. 390.

23. Διονύσιος Κυράτσος, επίσκοπος, *Ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως Δράμας*, Δράμα 1995, σ. 91.

24. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 19 (1895-1896) και *Νεολόγος*, Δευτέρα 28.8. 1895, σ. 1. Τόσο ο *Νεολόγος* όσο και η *Εκκλησιαστική Αλήθεια* από λάθος μάλλον αναφέρουν το Μελέτιο Σπανδωνίδη ως πρωτοσύγκελο του από Θεσσαλονίκης Νεοφύτου. Ο συγκεκριμένος Δέρκων Νεόφυτος ήταν από Δράμας.

25. Ν. Κ. Γιαννούλης, *Κώδικας Τρίκκης*, Αθήνα 1980, σ. 110.

26. Θεόκλητος Φιλιππαίος, «Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπαί καί ἐπίσκοποι», *Θεολογία* ΛΑ΄ (1960) 550 και Μ. Γεδεών, «Πατριαρχικαί Πινακίδες», *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 3 (1882) 443. «Προβιβασμός ἐν ἔτει 1854 κατά Σεπτέμβριον τοῦ Ἰνοπόλεως Ἀνθίμου εἰς Τρίκκην ἐπί διαδοχῇ τοῦ παυθέντος Προκοπίου».

σώζει σ' έγγραφό του ότι ανάμεσα στους Έλληνες αιχμαλώτους της Καλαμπάκας ήταν και ο μητροπολίτης της περιφέρειας, κατηγορούμενος ως υπαίτιος αναταραχής. Για την απελευθέρωσή του ενδιαφέρθηκε ο ίδιος προσωπικά προβαίνοντας σε σχετικές, ανεπιτυχείς όμως, ενέργειες στο Φουάτ εφέντη. Επρόκειτο μάλλον για τον επίσκοπο Σταγών και Μετεώρων Κύριλλο, ο οποίος, αφού υπέστη βασανιστήρια, στάλθηκε αιχμάλωτος στη Λάρισα[27] και όχι για τον Τρίκκης Προκόπιο Α΄.

Από τον Ιούλιο του 1857 ως τις 20 Σεπτεμβρίου του 1863 ο Προκόπιος κλήθηκε ως πρώην Τρίκκης να ποιμάνει την επαρχία Μελενίκου ως εκπρόσωπος και επίτροπος του μητροπολίτη Μελενίκου Διονυσίου Ταπεινού, που έλειπε συνοδικός στην Κωνσταντινούπολη.

Στο Μελένικο ο Προκόπιος διακρίθηκε για τη μετριοπαθή στάση του. Επιδίωκε την ειρηνική συμβίωση των χριστιανών ελληνοφώνων ή σλαβοφώνων με τους μουσουλμάνους και μεσολαβούσε συχνά στον αγά του Μελενίκου για την άρση άδικων κατηγοριών και αποφάσεων[28]. Ωστόσο η στάση αυτή του Προκοπίου δεν άργησε να παρεξηγηθεί από τον υποπρόξενο των Σερρών Γ. Λαγκαδά στα 1863 και μάλιστα να κατηγορηθεί ότι διαπνέεται από πανσλαβιστικές ιδέες, μαζί πάντα με το χαρακτηρισμό του Βουλγάρου την καταγωγή[29]. Η αφορμή δόθηκε όταν ο Προκόπιος, στην προσπάθειά του να βελτιώσει το επίπεδο των ιερέων της επαρχίας του, εγκατέστησε στη μητροπολιτική περιφέρεια Μελενίκου ιερείς από το μοναστήρι της Ρίλας, που θεωρούνταν κέντρο των πλεκτανών της ρωσικής προπαγάνδας. Οι ιερείς αυτοί λειτουργούσαν στη βουλγαρική γλώσσα στα χωριά που τοποθετούνταν, ενώ πρώτα η λειτουργία γινόταν στα ελληνικά. Η ενέργειά του όμως αυτή δικαιολογείται από την τάση συμβιβασμού και τη διάθεση ικανοποίησης μερικών αιτημάτων των βουλγαροφώνων των βορείων κυρίως περιοχών από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όταν μάλιστα η πλειοψηφία των κατοίκων στην υποδιοίκηση Άνω Τζουμαγιάς ήταν ξεκάθαρα βουλγαρική και στις υποδιοικήσεις Πετρίτσης και Μελενίκου υπήρχαν αρκετά βουλγαρικά χωριά. Το γεγονός αυτό το αναγνωρίζει και ο ίδιος ο κατήγορος του Προκοπίου υποπρόξενος Λαγκαδάς σε έγγραφό του προς τον υπουργό των εξωτερικών Π. Δεληγιάννη[30].

27. Απ. Βακαλόπουλος, *Η ελληνική επανάσταση στη Θεσσαλία στα 1854*, Τρίκαλα 1989, σσ. 52, 84. Ο Απ. Βακαλόπουλος τον ονομάζει μητροπολίτη Τρίκκης και Σταγών, ενώ είναι γνωστό ότι την εποχή εκείνη στην περιοχή υπήρχαν δύο διαφορετικές επισκοπές της Μητροπόλεως Λαρίσης, πρβλ. Δημητρίου Κουτρούμπα, *Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1854 καί αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδίαι ἐπιχειρήσεις*, Ἀθήνα 1976, σ. 169, και Ν. Κ. Γιαννούλης, *ό.π.*, σ. 114.

28. Α.Υ.Ε., υποπρόξ. Σερρών Κανακάρης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 141/19.7.1860 /6681/27.8.1860.

29. Α.Υ.Ε., ό.π., 200/1.10.1863/5584/15.10.1863.

30. Α.Υ.Ε., υποπρόξ. Σερρών, 281/22.11.1863/6777/3.12.1863.

Στο κατηγορητήριό του ο υποπρόξενος Λαγκαδάς ζητεί την ενεργοποίηση της ελληνικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη προς το μητροπολίτη Μελενίκου Διονύσιο, ώστε να παυθεί ο Προκόπιος από επίτροπος και να μετατεθεί σε μητρόπολη, που δεν θα βρισκόταν σε τόσο εθνικά κρίσιμη θέση όπως το Μελένικο. Το έγγραφο του υποπροξενείου στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη την 1η Οκτωβρίου του 1863, ο Προκόπιος όμως είχε ήδη εκλεγεί από τις 20 Σεπτεμβρίου μητροπολίτης Ερσεκίου στην Ερζεγοβίνη διαδεχόμενος τον από Πισιδείας Γρηγόριο[31].

Ο Προκόπιος παρέμεινε στο Μελένικο ως τις 20 Ιανουαρίου του 1864, οπότε μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπως συνηθιζόταν μετά την εκλογή των αρχιερέων. Στις 8 Απριλίου του ίδιου έτους αναχώρησε για την έδρα της επαρχίας του Μοστάρ[32].

Ως μητροπολίτης Ερσεκίου ο Προκόπιος συνετέλεσε ουσιαστικά στη θεμελίωση και εφαρμογή του συστήματος της αρχιερατικής επιχορήγησης με αποτέλεσμα τη σταθεροποίηση των εισοδημάτων για τη μητρόπολη και το μητροπολίτη. Ενδιαφέρθηκε, επίσης, για την τακτοποίηση και οργάνωση της εκκλησιαστικής του περιφέρειας, θέτοντας έτσι τέρμα στην προηγούμενη ανώμαλη κατάσταση. Τον Αύγουστο του 1864 ορίστηκε να μεταβεί ως έξαρχος στην Τούζλα, έδρα της Μητρόπολης Σβορνικίου της Βοσνίας, για να ελέγξει αιτιάσεις σε βάρος του μητροπολίτη Διονυσίου. Ο Προκόπιος, εκτελώντας με ευσυνειδησία την αποστολή που του ανέθεσε η Εκκλησία, πρότεινε την απαλλαγή του Διονυσίου από τις εναντίον του κατηγορίες[33].

Στα τέλη του 1874 ο Προκόπιος κάλεσε στο Μοστάρ, στην υπηρεσία της επαρχίας του, τον ιερομόναχο Θεοδόσιο Προδρομίτη από το Τερλήσιο του Νευροκοπίου, τον οποίο ο Προκόπιος είχε χειροτονήσει ιερέα όταν ήταν τοποτηρητής ακόμα στη Μητρόπολη του Μελενίκου το 1864[34]. Ο Θεοδόσιος ήταν ανεψιός του γνωστού ηγουμένου της Μονής Προδρόμου Σερρών Θεοδοσίου[35]. Από νωρίς μπλέχτηκε στα σχέδια της Βουλγαρικής Εξαρχίας, έδρασε γι' αυτήν και τελικά χειροτονήθηκε σχισματικός μητροπολίτης Σκοπίων, εκθέτοντας το θείο του ηγούμενο Θεοδόσιο. Ο Προκόπιος συνέβαλε στην προσωρινή μεταστροφή του Θεοδοσίου και την επιστροφή του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ο τελευταίος όμως στην Ερζεγοβίνη σύναψε σχέσεις με επαναστατικά και αντιτουρκικά στοιχεία με αποτέλεσμα να φυλακιστεί όταν αποφάσισε να

31. Μ. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 329 (σημειώσεις). «Ἀποκατάστασις τοῦ πρώην Τρίκκης Προκοπίου τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1863 ἀναδειχθέντος Ἐρσεκίου ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Γρηγορίου»· βλ. και *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 16 (1892-1893) 168.

32. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως*, *ό.π.*, σ. 168 (σημείωση).

33. *Ό.π.*.

34. Rudolf Grulich, *Die unierte Kirche in Mazedonien* (1856-1919), Wurzburg 1977, σ. 73.

35. Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα χρονογράφου*, Ἀθήνα 1932, σ. 330.

εγκαταλείψει το Μοστάρ και το Οικουμενικό Πατριαρχείο και να προσχωρήσει ξανά στην Εξαρχία, η οποία αργότερα και τον χειροτόνησε επίσκοπο[36].

Ο Προκόπιος παρέμεινε στη Μητρόπολη Ερσεκίου εννέα χρόνια. Στις 12 Μαΐου το 1875 μετατέθηκε στο Μελένικο επί πατριαρχίας Ιωακείμ Β΄. Διαδέχτηκε το Διονύσιο Ταπεινό που είχε οικειοθελώς παραιτηθεί στις 25 Μαρτίου του ίδιου έτους[37].

Στο γνώριμό του Μελένικο, ως μητροπολίτης πλέον, ο Προκόπιος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μόρφωση των μελλοντικών κληρικών της επαρχίας του. Αυτή τη φορά δεν στράφηκε για την προσέλκυση κληρικών προς τη Ρίλα, που είχε καταστεί ολοφάνερα κέντρο των πανσλαβιστών, αλλά στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών όπου λειτουργούσε ιερατική σχολή[38]. Το Σεπτέμβριο του 1880 γράφει προς τον ηγούμενο του Προδρόμου και φίλο του Θεοδόσιο και του συστήνει τον υποψήφιο σπουδαστή Βελίκη από το χωριό Λάτριβο της επαρχίας του, καθώς και τον Αθανάσιο Στογιάννου από το Γολέσιαβο[39]. Ο Βελίκης θα παρακολουθούσε τα μαθήματα της προσφάτως συσταθείσης Σχολής Προδρόμου μόνο για ένα έτος, με την υποχρέωση να γίνει με το τέλος των σπουδών του ιερέας.

Σ' άλλη επιστολή του προς το Θεοδόσιο στις 22 Οκτωβρίου του 1880 συστήνει το μαθητή Δαμιάνη, γιο του προκρίτου του χωριού Σάβιακο, ενώ τον Αύγουστο του επόμενου έτους διαβιβάζει συστατικό γράμμα των προκρίτων του Σάβιακου για τον υποψήφιο μαθητή Δημήτριο Μπόζικα[40].

Το Σεπτέμβριο του 1883 ο Προκόπιος με συστατική επιστολή ζητεί την εγγραφή στην ιερατική σχολή του Προδρόμου ενός μαθητή από τη σχολή της Τζουμαγιάς, προοριζόμενου για ιερέας[41]. Ο αριθμός των σπουδαστών στη σχολή του Προδρόμου που προέρχονταν από την επαρχία Μελενίκου δείχνει τον ιδιαίτερο ζήλο του Προκοπίου για τη μόρφωση των μελλοντικών στελεχών και συνεργατών του. Οι αριθμοί είναι αποκαλυπτικοί:

Κατά το έτος 1880-1881 στην ιερατική σχολή του Προδρόμου, σε σύνολο 24 σπουδαστών, φοιτούσαν 6 μαθητές από την επαρχία Σερρών, 6 από την επαρχία Δράμας, 6 από την επαρχία Μελενίκου και 6 από τα γειτονικά προς τη Μονή χωριά[42]. Κατά το επόμενο έτος 1881-1882, σε σύνολο 25 μαθητών, οι 8 προέρχονταν από την επαρχία Σερρών, οι 7 από την επαρχία Δράμας

36. Rudolf Grulich, *ό.π.*, σ. 74.

37. Μ. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 634.

38. Γ. Στογιόγλου, «Η Ιερατική Σχολή στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου «Χριστιανική Μακεδονία - Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών»*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 133.

39. Γ. Στογιόγλου, *ό.π.*, σ. 150.

40. *Ό.π.*, σ. 152.

41. *Ό.π.*, σ. 154.

42. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 1 (1880-1881) 152.

και οι 10 από την επαρχία Μελενίκου[43]. Το σχολικό έτος 1882-1883 από τους 26 μαθητές που φοιτούσαν, 9 προήλθαν από τη Μητρόπολη Σερρών, 4 από τη Μητρόπολη Δράμας, 7 από τη Μητρόπολη Μελενίκου και 6 από τη Μητρόπολη Νευροκοπίου[44].

Τη συμπαράσταση όμως και την αγάπη του προς τον κλήρο ο Προκόπιος την έδειξε και με άλλον τρόπο, με την αποστολή συνδρομητών προς το γηροκομείο ορθοδόξων κληρικών, που λειτουργούσε στη νήσο Πρώτη στην Κωνσταντινούπολη[45].

Παράλληλα όμως ο Προκόπιος έδειξε ενδιαφέρον και για τα βουλγαρικά γράμματα. Μεριμνούσε για τα βουλγαρικά σχολεία της επαρχίας του και παρευρισκόταν συχνά στις εκδηλώσεις τους ευχόμενος την «ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ» λειτουργία τους[46]. Επίσης με επιστολή του ο Προκόπιος προς τους εφόρους και προκρίτους της σλαβόφωνης συνοικίας της Κάτω Τζουμαγιάς συνιστούσε τη μάθηση όλων των γλωσσών του τόπου, δηλαδή ελληνικά, βουλγαρικά και τουρκικά, βοηθώντας όμως με τον τρόπο αυτό την εισαγωγή της βουλγαρικής στα σχολεία[47]. Στην Κάτω Τζουμαγιά μάλιστα ο Προκόπιος επιχείρησε πραξικοπηματικά και παρά τις αντιδράσεις των κατοίκων και του Ελληνικού Προξενείου Σερρών, να ιδρύσει βουλγαρικό σχολείο ζητώντας και τη σύμπραξη των τουρκικών αρχών για το σκοπό αυτό. Μαρτυρείται από το διδάσκαλο της κωμόπολης Τόλιο Στεργίου ότι οι βουλγαρόφρονες από τον ενθουσιασμό τους για τις ενέργειες του μητροπολίτη υπέρ αυτών ζητωκραύγαζαν δημόσια *Ζήτω ή Βουλγαρία καί ὁ δεσπότης μας*[48].

Αξιοσημείωτη είναι η δικαιολογία του Προκοπίου σχετικά με την ίδρυση βουλγαρικών σχολείων. Όπως δηλώνει, επιτρέπει την ίδρυση βουλγαρικών σχολείων, διότι την επιτρέπει και το Πατριαρχείο. Αν αυτό το απαγόρευε, τότε και αυτός υπακούοντας δεν θα επέτρεπε τη λειτουργία τους στην επαρχία του. Εξηγεί όμως πως το Πατριαρχείο, βλέποντας την ιδιαίτερα καλή μεταχείριση του Βούλγαρου Εξάρχου από την Υψηλή Πύλη και φοβούμενο μήπως οι σλαβόφωνοι στη Μακεδονία κηρυχθούν σχισματικοί, εξαναγκάστηκε να μην εμποδίσει τη διδασκαλία της βουλγαρικής γλώσσας στη μερίδα του ποιμνίου του που το επιθυμούσε[49]. Έτσι ο Προκόπιος έδινε νέες αφορμές για κατηγορίες σε βάρος του και μάλιστα σε τέτοιο σημείο που να θεωρείται

43. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 3 (1881-1882) 690.

44. Γ. Στογιώγλου, *ό.π.*, σ. 165.

45. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 4 (9.2.1883) 287.

46. *Νεολόγος*, Πέμπτη 11 Αυγούστου 1888, φ. 5748, σ. 3.

47. Α.Υ.Ε., προξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερ. Αλέξ. Κοντόσταυλο, 129/7.7.1884/1074/16.7.1884.

48. Α.Υ.Ε., προξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερ. Αλέξ. Κοντόσταυλο, 260/23.11.1884/173/7.12.1884.

49. *Ό.π.* (συνημ. έγγραφο 5).

προτιμότερο και λιγότερο επιβλαβές στον ελληνισμό το να είχε προσχωρήσει στους σχισματικούς. Η συνεχής μάλιστα εμφάνιση στην επαρχία Μελενίκου Βουλγάρων διδασκάλων, φανερών προπαγανδιστών της πανσλαβιστικής ιδέας, δημιούργησε ένα ιδιαίτερα αρνητικό κλίμα σε βάρος του Προκοπίου, ο οποίος σύμφωνα με τους χαρακτηρισμούς: *τὸν ἐπιμενίδειον ὕπνον εὕδει διὰ τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ συμβαίνοντα, ἡ δὲ Μεγάλη Ἐκκλησία ἀδιαφορεῖ...*[50].

Σχετική με την εμφάνιση των προπαγανδιστών είναι μια επιστολή-αναφορά που έστειλε ο Προκόπιος στο Πατριαρχείο στις 23 Ιανουαρίου του 1883. Ο Προκόπιος ενημέρωνε τον Πατριάρχη για την κατάσταση στην επαρχία Μελενίκου με την επαναφορά από την οθωμανική κυβέρνηση των παυθέντων βουλγαροδιδασκάλων, αποστόλων της βουλγαρικής Εξαρχίας, που, αρωγοί στο έργο των ληστοσυμμοριτών, περιέρχονταν τα χωριά διχάζοντας τους κατοίκους, ακόμη και στο αναμφισβήτητα ελληνικό Μελένικο. Ο μητροπολίτης ζητούσε τη συμπαράσταση της Μ. Εκκλησίας και τη μεσολάβησή της στην αυτοκρατορική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της κατάστασης που μόνο έριδες και ταραχές προξενεί στον κόσμο. Στην αναφορά του αυτή ο Προκόπιος υπέγραφε με τη φράση: *Θεράπων ἐλάχιστος καὶ τοῖς ὁρισμοῖς προθυμότατος † Ὁ Μελενίκου*[51].

Αφορμή επίσης για δριμύτατες κατηγορίες σε βάρος του μητροπολίτη Μελενίκου έδωσε η κυκλοφορία επιστολής του προς το βοηθό του επισκόπου Δαφνουσίας στις 29 Ιουνίου του 1884, στην οποία αναφέρει το Φίλιππο της Μακεδονίας όχι με τον ελληνικό τίτλο «βασιλιάς» αλλά με το σλαβικό «κράλης», παραπέμποντας ταυτόχρονα τον ενδιαφερόμενο να μάθει περί της αληθινής καταγωγής του Φιλίππου στον Γ΄ Ολυνθιακό του Δημοσθένη. Το τι υπονοούσε είναι φανερό. Απόσπασμα της επιστολής αυτής ενεχείρισε στο Προξενείο Σερρών ο μητροπολίτης Σερρών[52].

Η επιθυμία του τμήματος Δεμίρ-Ισάρ ν' αυτονομηθεί από τη Μητρόπολη Μελενίκου και το μητροπολίτη της και ν' αποκτήσει δικό του επίσκοπο δημιούργησε πολλά προβλήματα στον Προκόπιο, γιατί τα επιχειρήματα για τη σύσταση μιας τέτοιας ιδιαίτερης επισκοπής στηρίχτηκαν κυρίως στις κατηγορίες εναντίον του και όχι τόσο στις πραγματικές ανάγκες του τόπου, που όντως έκαναν αναγκαία την ίδρυση μιας τέτοιας επισκοπής. Η αρχή είχε γίνει με το διορισμό βοηθών επισκόπων, υπευθύνων για το τμήμα Δεμίρ-Ισάρ με τον τίτλο «Δαφνουσίας». Πρώτος βοηθός επίσκοπος Μελενίκου είχε τοπο-

50. *Νεολόγος*, Τετάρτη 19 Οκτωβρίου 1888, φ. 5799, σ. 1.

51. Α.Υ.Ε., Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως προς πρόεδρο του Συλλόγου Διάδοσης των Ελληνικών Γραμμάτων Κων. Παπαρρηγόπουλο 396/18.2.1883/228/21.2.1883.

52. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερικών Αλέξ. Κοντόσταυλο, 129/7.7.1884/1074/16.7.1884.

θετηθεί ο Δαφνουσίας Χαρίτων (Νοέμβριος 1848-1872)[53]. Στο χρονικό διάστημα από το 1872 ως τις 30 Μαρτίου 1883 δεν τοποθετήθηκε άλλος βοηθός επίσκοπος Μελενίκου. Τα καθήκοντά του φαίνεται ότι ασκούσε ο πρωτοσύγκελος του μητροπολίτη.

Τον Ιανουάριο του 1881[54] μερίδα των χριστιανών κατοίκων του Δεμίρ-Ισάρ διαμαρτυρήθηκε στον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ κατά του μητροπολίτη Προκοπίου. Στις καταγγελίες αυτές όμως απάντησε, υπερασπίζοντας το μητροπολίτη της, η άλλη μερίδα των χριστιανών του Δεμίρ-Ισσάρ, γεγονός που δείχνει και τις εσωτερικές διαμάχες που ταλάνιζαν τις κοινότητες την εποχή εκείνη, διαμάχες όπως αυτήν του Δεμίρ-Ισάρ για τον έλεγχο των κοινοτικών πραγμάτων. Το μητροπολίτη υπερασπίστηκαν και οι κάτοικοι του Μελενίκου, συγκεντρώνοντας υπέρ αυτού πάνω από δύο χιλιάδες υπογραφές και αρκετές μουχταρικές σφραγίδες. Η αιτία της καταγγελίας, όπως αποδείχτηκε, ήταν η απόλυση του πρωτοσυγκέλλου της Μητρόπολης Μελενίκου και υπευθύνου για το τμήμα του Δεμίρ-Ισάρ.

Το Μάιο του 1883 ορισμένοι εκ των κατοίκων του Δεμίρ-Ισάρ επανήλθαν στο αίτημά τους εκφράζοντας τα παράπονά τους προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, με τα οποία επεδίωκαν το διορισμό επισκόπου για την κάλυψη των θρησκευτικών τους αναγκών. Το Πατριαρχείο ενημέρωσε το μητροπολίτη Προκόπιο, ο οποίος άφησε το θέμα στην κρίση του Πατριάρχη και της συνόδου, που προχώρησαν στη χειροτονία επισκόπου Δαφνουσίας, ως βοηθού επισκόπου του μητροπολίτη Μελενίκου. Τελικά, για τη θέση αυτή επιλέχτηκε ο Σερραίος αρχιδιάκονος της Μητρόπολης Σερρών Μεθόδιος Παπαεμμανουήλ, τελειόφοιτος της Χάλκης, γνώστης της βουλγαρικής και της τουρκικής γλώσσας και κυρίως της κατάστασης που επικρατούσε στα μέρη εκείνα. Τη χειροτονία μάλιστα του νέου επισκόπου τέλεσε ο ίδιος ο κυρίαρχος μητροπολίτης Μελενίκου, συγχοροστατούντων του αρχιεπισκόπου Νευροκοπίου και του επισκόπου Ελευθερουπόλεως[55].

Το ζήτημα της πλήρους αυτονόμησης της αρχιερατικής περιφέρειας Δεμίρ-Ισάρ από τη μητρόπολη Μελενίκου επανήλθε τον Ιανουάριο του 1887 με τη χειροτονία του Τενεδίου Κωνσταντίνου Χατζηαποστόλου ως επισκόπου Δαφνουσίας (αργότερα έγινε Μελενίκου από Λιτίτζης, Μάιος 1894-Μάρτιος 1899), με την υποστήριξη μάλιστα του Ελληνικού Προξενείου Σερρών[56].

Ο Προκόπιος συνάντησε, ως μητροπολίτης Μελενίκου, μεγάλες αντιδράσεις εναντίον του υποκινούμενες από το Ελληνικό Προξενείο Σερρών, που πολλές φορές ζήτησε τη μετάθεσή του από το Μελένικο, εξαιτίας, όπως

53. Θεόκλ. Φιλιππαίος, *ό.π.*, σ. 84.
54. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 1 (14.1.1881) 249.
55. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 4 (31.5.1883) 539.
56. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών προς Υπουργείο Εξωτερικών, 100/12.5.1887/1019/28.5.1887.

αναφέρεται, της εθνικά επικίνδυνης διαγωγής του εκεί[57]. Σε έγγραφό του προς το Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης ο πρόξενος των Σερρών αναφέρει για το μητροπολίτη Μελενίκου: *ὁ τὴν ἐκκλησίαν προδίδων Μελενίκου εἶναι μυστικὸς καὶ ἐπικίνδυνος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ταύτης ὄργανον τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας, εἶναι ἀνάγκη κατεπείγουσα νὰ ἀπομακρυνθῇ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ταῦτα εἰς ἃ κρυφίως ραδιουργεῖ*[58]. Το φθινόπωρο μάλιστα του 1884 το Προξενείο Σερρών δεν δίστασε να στείλει τον εκ Δεμίρ-Ισάρ Έλληνα υπήκοο Κωνσταντίνο Σεμέτσο στην Κωνσταντινούπολη, για να ενημερώσει την Ελληνική Πρεσβεία αναφορικά με τη διαγωγή του μητροπολίτη Προκοπίου[59]. Ο Σεμέτσος συχνά ενημέρωνε το Ελληνικό Προξενείο Σερρών για τις δραστηριότητες του Προκοπίου. Μάλιστα σε δύο επιστολές του που έστειλε στο Προξενείο στις 26 Ιουνίου και στις 2 Ιουλίου του 1884 καταφέρεται εναντίον του μητροπολίτη χαρακτηρίζοντάς τον ως άθλιο[60]. Ήταν η εποχή που το Δεμίρ-Ισάρ ζητούσε την εκκλησιαστική του αυτονόμηση από το Μελένικο.

Ο Προκόπιος κατηγορήθηκε για την αδιαφορία που έδειξε στη συνεργασία του με το Προξενείο σε ζητήματα κυρίως εκπαιδευτικά[61], για εγκατάσταση βουλγαροδιδασκάλων σε ελληνικά σχολεία και τη συνδρομή του στη λειτουργία βουλγαρικού σχολείου σε εκκλησιαστικό μάλιστα κτήριο[62]. Σε έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών προς την Ελληνική Πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη το Δεκέμβριο του 1883 αναφέρεται σχετικά για τον Προκόπιο: *Ἡ μέχρι τοῦ νῦν πολιτεία του ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος ὡς πρὸς πᾶσαν τῶν Βουλγάρων ἐνέργειαν, ἀπό τινος ὅμως ἤδη χρόνου ἤρξατο φανερῶς ὑποστηρίζων τοὺς ἀγῶνας ἐκείνων διὰ προτρεπτικῶν πρὸς τὰς κοινότητας Τζουμαγιᾶς καὶ Πετρίτσης ἐπιστολῶν πρὸς ἀποδοχὴν Βουλγάρων διδασκάλων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, καθὼς ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπιτρέπει τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῶν σχολείων πάσης ἐθνότητος οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία δέον νὰ μὴ παρακωλύῃ τὴν κανονικὴν αὐτῶν πρόοδον*[63].

Σε αναφορά επίσης του πρόξενου Σερρών Ν. Μπέτσου προς τον υπουργό των Εξωτερικών Α. Κοντόσταυλο αναφέρεται: *ὁ δὲ ἅγιος Μελενίκου ἐν τῷ*

57. Α.Υ.Ε., Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, 1590/27.10.1884 και 1079/30.5.1887.

58. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών προς Προξενείο Θεσσαλονίκης, 1876 α.α.

59. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών προς Πρεσβεία Κωνσταντιπόλεως 254/7.11.1884.

60. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερικών Αλέξ. Κοντόσταυλο, 129/7.7.1884/1074/16.7.1884.

61. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς τον πρόεδρο του Συλλόγου Διάδοσης των Ελληνικών Γραμμάτων Κων. Παπαρρηγόπουλο, 136/19.7.1884.

62. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών 263/23.11.1884, Επιστολή Τόλιου Στεργίου προς τον πρόξενο Ν. Φουντούλη (20.11.1884).

63. Α.Υ.Ε., Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, 1659/9.12.1883.

φανερῷ μὲν ἀπρακτεῖ καὶ ἐν ἄκρᾳ πολιτεύεται ἐπιφυλάξει, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ καὶ ἐμμέσως τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν συμπράττει καὶ παραλύει σχεδόν διὰ τῆς πονηρᾶς ταύτης πολιτείας του τὰς ἐπιτόπου ἡμετέρας ἐνεργείας. Τὸ Ἑλ. Προξενεῖον πρὸ χρόνων ἱκανῶν εὑρίσκεται εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ τηρῇ τυπικήν τινα καὶ ἐπίπλαστον μόνον σχέσιν πρὸς τὸν Ἀρχιερέα τοῦτον [καί] *ὑπολαμβάνει κινδυνῶδες νὰ συνεννοηθῇ ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς ἐλαχίστης ἐθνικῆς ὑποθέσεως*[64].

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης ο Πρόξενος πρότεινε να μην απομακρυνθεί ο Μελενίκου με βιασύνη, αλλά αφού κληθεί πρώτα ως συνοδικός και αντικατασταθεί από τοποτηρητή γνωστών και αδιαφιλονίκητων ελληνικών φρονημάτων, στη συνέχεια να τοποθετηθεί σε κάποια ασιατική επαρχία ή ως γέρων ή και προεδρικώς, όπου θα είναι ακίνδυνος. Την αντικατάσταση του Προκοπίου, αφού πρώτα εξακριβωθεί η γνώμη του Πατριάρχη, υποστήριξε ενστερνιζόμενο τις προτάσεις του προξένου Σερρών και το υπουργείο Εξωτερικών σε έγγραφά του προς την πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης[65]. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης πιεζόμενος από το ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών υποσχέθηκε ότι θα μεριμνούσε για την αθόρυβη απομάκρυνση του Προκοπίου από τη Μητρόπολη Μελενίκου[66]. Ταυτόχρονα τέθηκε πάλι επιτακτικά το θέμα της εκκλησιαστικής αυτονόμησης του τμήματος Δεμίρ -Ισάρ από τη Μητρόπολη Μελενίκου. Σημαντική ήταν η απάντηση του Πατριάρχη σε εμπιστευτικό σημείωμα: *Πολλὰ κατὰ καιροὺς ἐλέχθησαν καὶ ἐγράφησαν περὶ τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου ὡς σλαβοφίλου, ἐπίσημος ὅμως ποιμαντικὴ ἐνέργεια αὐτοῦ οὐδόλως ἐπιμαρτυρεῖ τοῦτο. Οἱ ἀδιστάκτως φρονοῦντες ὅτι οὗτος ὄντως σλαβοφιλεῖ σχηματίζουσι τὰς ἰδέας αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν μεθ' ἣν δεικνύει εἰς τὰ περὶ σχολείων καὶ ἀδελφοτήτων. Ἡ ἐκκλησία ἐξ ἑνὸς μὴ ἔχουσα ἀδιάψευστα τεκμήρια τῆς σλαβοφίλου αὐτοῦ διαγωγῆς, ἐξ ἄλλου φοβουμένη μεγαλύτερον σάλον καὶ βλάβην ἀπέσχε νὰ ἀποφασίσῃ τελειωτικῶς.* Ωστόσο αποφάσισε να διορίσει τιτουλάριο επίσκοπο για το διαμέρισμα Δεμίρ-Ισάρ[67].

Κατηγορήθηκε επίσης για το χωρισμό των νέων στο Πετρίτσι μεταξύ ορθοδόξων και σχισματικών, την παραχώρηση ενός από τα δύο σχολεία της κοινότητας στους Βουλγάρους[68], την εισαγωγή στον αριστερό χορό της εκ-

64. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Μπέτσος προς υπουργό Εξωτερικών Α. Κοντόσταυλο, 189/13. 5.1883/ 644/28.5.1883.

65. Α.Υ.Ε., Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, 239/11.5.1883 και 644/1.6. 1883.

66. Α.Υ.Ε., Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, 1659/2.12.1883.

67. Α.Υ.Ε., Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1191 και 1381/ 16/26.6.1883.

68. Α.Υ.Ε., προξ. Σερρών Αρ. Μεταξάς προς Πρέσβη Κωνσταντινουπόλεως Ν. Μαυροκορδάτο 151/22. 5.1891.

κλησίας του Πετριτσίου της βουλγαρικής γλώσσας από το 1884 και τη χειροτονία Βουλγάρων ιερέων[69]. Οι αντιπρόσωποι της ελληνικής κοινότητας Πετριτσίου κατήγγειλαν μάλιστα στο Ελληνικό Προξενείο Σερρών την ενθάρρυνση των Βουλγάρων από το μητροπολίτη Μελενίκου, *εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἡ πόλις ἡμῶν* (ενν. το Πετρίτσι) *ἔχει τὴν ἀτυχίαν νὰ εἶνε...*, στην κατάληψη ναού από τους εξαρχικούς. Σπουδαίο ρόλο στις καταγγελίες έπαιξε ο δάσκαλος του Πετριτσίου Φ. Ταπεινός, πιθανότατα συγγενής του «οικειοθελώς» παραιτηθέντος μητροπολίτη πρώην Μελενίκου Διονυσίου Ταπεινού, προκατόχου του Προκοπίου[70]. Ο Φ. Ταπεινός μάλιστα προμήθευσε στο Προξενείο Σερρών εγκύκλιο του Προκοπίου προς το σύγκελό του στο Πετρίτσι, στις 18 Νοεμβρίου του 1883, με την οποία χορηγεί την άδεια να ψάλλουν στα σλαβικά στις δύο εκκλησίες του Πετριτσίου εκτός από τον Απόστολο και το Ευαγγέλιο (υπήρχε άλλωστε και η απαγόρευση του Πατριαρχείου να κυκλοφορούν σε βουλγαρική μετάφραση το Ευαγγέλιο και ο Απόστολος). Στην εγκύκλιό του αυτή ο Προκόπιος αυτοχαρακτηρίζεται «Χριστιανός Ορθόδοξος Μακεδών» ενισχύοντας έτσι τις κατηγορίες εναντίον του[71].

Δεν είναι ξεκάθαρα τα αίτια που προκάλεσαν την εχθρότητα ανάμεσα στο μητροπολίτη Προκόπιο και στους αδελφούς Ταπεινού, συγγενείς του πρώην μητροπολίτη Μελενίκου Διονυσίου Ταπεινού. Επιστολή, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Βυζαντίς»[72] της Κωνσταντινούπολης, εκ Πετριτσίου δήθεν προερχόμενη, περιείχε πλήθος συκοφαντιών κατά του γιατρού Νικολάου Γρ. Ταπεινού και του αδελφού του Φ. Ταπεινού, διδασκάλου στο Πετρίτσι. Η επιστολή προσπαθούσε να υπερασπισθεί το μητροπολίτη Μελενίκου από τις εναντίον του κατηγορίες χρησιμοποιώντας επιχειρήματα κατά των δύο αδελφών Ταπεινού. Ακόμη περισσότερο περιπλέκει την κατάσταση το ότι ο γιατρός Νικόλαος Ταπεινός είχε ως σύζυγό του μια ανεψιά του μητροπολίτη Προκοπίου[73].

Είναι πάντως γεγονός ότι όχι μόνο εξαιτίας των δύο Ταπεινών η ελληνική κοινότητα Πετρίτσης στάθηκε αρνητική απέναντι στον Προκόπιο. Σε ανταπόκριση του «Νεολόγου» από το Πετρίτσι, που δημοσιεύθηκε στις 4 Μαΐου του 1888[74], αναφέρεται: *Εὑρεθεὶς χάριν ἰδιαιτέρων μου ὑποθέσεων ἐνταῦθα ἀπό τινας ἡμέρας, κατὰ καθῆκον ἔρχομαι δι' ὀλίγων νὰ περιγράψω τὴν*

69. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών, 100/12.5.1887, *ό.π.*

70. Ἐλευθ. Ταπεινός «Ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Μελενίκου», *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 16 (1892-1893) 168.

71. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Ν. Φουντούλης προς υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Κοντόσταυλο, 129/7.7.1884/1074/16.7.1884.

72. *Νεολόγος*, Σάββατο 9 Ιουλίου 1888, φ. 7156, σ. 3 και Τετάρτη 19 Οκτωβρίου 1888, φ. 5799, σ. 1.

73. *Νεολόγος*, Σάββατο 20 Φεβρουαρίου 1888, σ. 2.

74. *Νεολόγος*, Τετάρτη 4 Μαΐου 1888, σ. 3.

οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς ἣν περιέστη ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Πετρίτσης ὡς ἐκ τῆς ἀδρανείας τοῦ Ἁγίου Μελενίκου κ. Προκοπίου. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἀπὸ τοῦ 1884 ἡ ἐν Μεσαχώρῳ ἑδρεύουσα σχισματικὴ ἐξαρχία προσπαθεῖ παντὶ σθένει νὰ ἱδρύσῃ εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας σχολεῖα καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς αὐτῆς... Οὕτω λοιπὸν στήσασα ἀνόμως καὶ ἐνταῦθα τὰ κέντρα αὐτῆς μετ' ἐπιτάσεως ἀγωνίζεται διὰ τῶν ὀργάνων αὐτῆς ... νὰ διαδώσῃ σὺν τοῖς νάμασι τῆς βουλγαρικῆς παιδείας καὶ τὸν ἰὸν τῆς ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἑλληνικόν. Ἀλλ' ὁ Ἅγιος Μελενίκου καίτοι ταῦτα ἐγνώριζε, καίτοι τὴν πολιτείαν τῆς ἐξαρχίας καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς ἐκ τοῦ πλησίον βλέπει, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποκαλῇ αὐτοὺς τέκνα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ νὰ εὐλογῇ αὐτοὺς καὶ τὰ σχολεῖα αὐτῶν νὰ ἐπισκέπτηται καὶ νὰ καλῇ αὐτοὺς σὲ συμπόσια καὶ δεῖπνα. Πολὺ δὲ ὀλίγον μέλει αὐτῷ ἐὰν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀρθοφρονοῦντες κάτοικοι ζητοῦσι τὴν παλινόρθωσιν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν τῶν κακῶς κειμένων, ἐρχόμενος δὲ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν τέκνων του περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀνεγείρῃ ἀχυρῶνας καὶ δωμάτια μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὸν ἀνεψιόν του, ἐὰν δὲ οἱ βουλγαροδιδάσκαλοι καὶ αἱ διδασκάλισσαι αὐτῶν φανερόν κηρύττουσιν ὅτι εἰσὶ σταλμένοι ἀπὸ τὴν ἐξαρχίαν καὶ ὅτι λαμβάνουσι κατ' ἔτος 250 λίρας καὶ ἑτέρας 150 δι' ἀπρόοπτα ἔξοδα ὁ Ἅγιος Μελενίκου κηρύττει ὅτι δὲν τὰ ἤκουσεν... Εὐτυχῶς ὅμως ἐλθὼν κατὰ τὴν 10 ἀπριλίου καὶ λειτουργήσας ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς ὅτι ὁ βούλγαρος ψάλτης, ὃν ἡ Σεβασμιότης του καλοκαγαθίᾳ φερομένη διώρισεν ἀπὸ τριετίας ἵνα ψάλλῃ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκκλησίᾳ, δὲν τὸν ἤκουσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ψάλλῃ τὸ Χερουβικὸν βουλγαριστὶ ἐν ᾧ ἡ Σεβασμιότης του διέταξε διὰ ποιμαντορικῶν ἐπιστολῶν πρὸ τετραετίας ὅπως οἱ δεξιοὶ χοροὶ τῶν ἐκκλησιῶν ψάλλωσιν ἑλληνιστὶ καὶ μόνον οἱ ἀριστεροὶ βουλγαριστί... Τὶ δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ... Ἀλλ' ὁ Ἅγιος Μελενίκου ὡς βούλγαρος ὀνειρευόμενος μεγάλην Βουλγαρίαν διότι ἐγαργαλίσθη ἀπὸ τὴν νῦν μεθορεύουσαν ἡγεμονίαν ἔχει δίκαιον νὰ ἀγνοῇ τὰ συμβαίνοντα· ἡ Μεγάλη ὅμως τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν ὀφείλει νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ τέως αὐτῆς πιστὰ τέκνα, ἅτινα παρ' αὐτῆς ζητοῦσι καὶ ἐκλιπαροῦσιν ὑπεράσπισιν; Διατὶ ἡ ἐξαρχία νὰ ἐπεμβαίνῃ ἐνταῦθα καὶ ἡμεῖς οὐχὶ μόνον νὰ σιωπῶμεν, ἀλλὰ νὰ δίδωμεν καὶ τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τὰ σχολεῖα διὰ νὰ ἐκτελῶνται διάφορα ἔργα; Διατὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀφοῦ δὲν πιστεύει εἰς τὰς δικαίας αἰτήσεις τῆς ὀρθοφρονούσης μερίδος πιστεύει εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἁγίου Μελενίκου καὶ δὲν στέλλει ἐπίτηδες ἄνθρωπον διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὶ συμβαίνει; Τῇ ἀληθείᾳ ἀνεξήγητός ἐστιν ἡ σιωπὴ αὕτη τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ οὐδὲν ἕτερον ὑπεμφαίνει εἰμὴ ἀδυναμίαν· ...Τὰ ὄργανα τῆς ἐξαρχίας, Ἅγιε Μελενίκου, ἔχουσιν ὡρισμένον σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐγνώριζες... Φοβερὰ εὐθύνη ἐπίκειται καὶ ἀλλίμονον εἰς ἡμᾶς ἐλπίζοντας νὰ ἐπιτύχωμεν τῶν δικαίων ἡμῶν ἐκ τοιούτου μητροπολίτου δι' ὃν

οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν. Ἄπορον ὅμως τί ἡ Μ. Ἐκκλησία σκέπτεται. Ἆρα γε, ἀφοῦ ἐγνώρισε τὰ συμβαίνοντα καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν βουλγάρων, ἐπικυροῖ τὴν πολιτείαν τοῦ Ἁγίου Μελενίκου...; Πολλοστήν ταύτην φοράν παρακαλοῦμεν τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον ἵνα δώσῃ ἀκρόασιν καὶ πίστιν καὶ ἐπιτάξῃ αὐστηρῶς τὸν ἅγιον Μελενίκου νὰ μὴ φέρηται μεροληπτικῶς...

Στις 6 Δεκεμβρίου του 1888, κατά τη συνηθισμένη επίσκεψη του μητροπολίτη Μελενίκου στο Πετρίτσι εξαιτίας της γιορτής του Αγίου Νικολάου, στο όνομα του οποίου ετιμάτο ο ένας από τους δύο ναούς της πόλης, προκλήθηκε σύγχυση κατά τη διάρκεια της λειτουργίας, όταν Βούλγαροι προπαγανδιστές επεδίωξαν να διαταράξουν τη συμφωνημένη σειρά ψαλμωδίας στις δύο γλώσσες. Ο Προκόπιος προτίμησε να μην ανακατευτεί στη συμπλοκή κρυπτόμενος, γιατί κατά το μεγαλύτερο μέρος της λειτουργίας και ο ίδιος έψελνε στη βουλγαρική[75].

Οι προσπάθειες του Προκοπίου να οργανώσει και να θέσει σε εφαρμογή και στο Μελένικο ένα σταθερό σύστημα αρχιερατικής επιχορηγίας, όπως με επιτυχία εφήρμοσε στη Μητρόπολη Ερσεκίου, αποτέλεσαν μια ακόμη αφορμή να κατηγορηθεί, ανάμεσα στα άλλα, και για φιλοχρηματία και ότι με τις απαιτήσεις του εκεί οδηγήθηκε σε αποσκίρτηση στο σχίσμα η πλειοψηφία των χριστιανών της Άνω Τζουμαγιάς[76].

Φαίνεται όμως ότι δεν υπήρχαν μόνο κατηγορίες σε βάρος του Προκοπίου, αλλά και επαινετικά σχόλια. Έτσι, όταν το 1881 ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ ζήτησε από το φίλο του πρόξενο των Σερρών Παπακωστόπουλο πληροφορίες για τους αρχιερείς της προξενικής περιφέρειας Σερρών, εκείνος του απάντησε για το μητροπολίτη Μελενίκου Προκόπιο: *...σήμερον τίποτε δὲν ἠμπορῶ νὰ εἴπω κατὰ τοῦ Ἱεράρχου τούτου. Ἠννόησεν τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος παρέχει τῷ Συλλόγῳ* (ενν. Φιλεκπαιδευτικό) *τὴν ἑαυτοῦ πρόθυμον συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν ἐν ἅπασι τοῖς διαμερίσμασι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του καὶ συνετέλεσεν οὐ σμικρὸν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐνεργειῶν του...* (ενν. του συλλόγου)[77].

Ο Προκόπιος υποστηρίχτηκε από το Πατριαρχείο καί ιδιαίτερα από τον πατριάρχη Διονύσιο τον Ε΄, με τον οποίο γνωριζόταν από πολλά χρόνια, όταν ακόμη ο Προκόπιος ήταν διάκονος του Δέρκων. Ο Διονύσιος ο Ε΄, υποστηρίζοντας το μητροπολίτη Μελενίκου απάντησε στον υπάλληλο της Ελληνικής Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη Ναούμ σχετικά με τις κατηγορίες σε βάρος του Προκοπίου ότι: *...ὁ Ἅγιος Μελενίκου ποιμαίνει ἐπαρχίας κατοικουμένας τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἑλληνοφώνων οὓς ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα*

75. *Νεολόγος*, Πέμπτη 29 Δεκεμβρίου 1888, φ. 5855, σ. 3.

76. Α.Υ.Ε., πρόξ. Σερρών Αρ. Μεταξάς προς πρέσβη Κωνσταντινουπόλεως Ν. Μαυροκορδάτο 309/7.11.1890/3457/19.11.1890 .

77. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών 136/9.6.1881/1428/20.6.1881 προς πρωθυπ. Α. Κουμουνδούρο.

δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποσπάσῃ μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν κόλπων τῆς Μ. Ἐκκλησίας χάριν τῆς προσπαθείας τοῦ ἐν λόγῳ Μητροπολίτου... Ἡ εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις μετάθεσις τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου δύναται νὰ φέρῃ λίαν σοβαρὰ ἀποτελέσματα ὧν τὴν εὐθύνην δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναλάβῃ (ενν. ο Πατριάρχης)...[78]. Ο Διονύσιος σημειώνει μάλιστα σε άλλη του επιστολή προς την Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως ότι ο μητροπολίτης Μελενίκου *οὐδέποτε καθυστέρησε τὴν περὶ τῶν ἐθνικῶν ἱδρυμάτων συνδρομήν του*[79].

Στην Κωνσταντινούπολη ο Προκόπιος δεν έχασε για μια ακόμη φορά την ευκαιρία να δείξει το μεγάλο και πραγματικό του ενδιαφέρον για τα ελληνικά γράμματα και την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας στη Μακεδονία. Υπήρξε μάλιστα ένα από τα αξιότιμα μέλη της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητος[80] και πολλές φορές λειτούργησε στο ιδιόκτητο Αγίασμά της, το οποίο κατά το μεγαλύτερο μέρος συντηρούσε τη Σχολή Τσοτυλίου. Αξίζει να αναφερθούν τα λόγια του Νικολάου Β. Τσούλκα στη λογοδοσία της Αδελφότητας του έτους 1885-1886[81]: *Ἐν τῷ ἰδιοκτήτῳ τῆς Ἀδελφότητος Ἁγιάσματι, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ ὀβολοῦ τοῦ συντρέχοντος χριστωνύμου ποιμνίου συντηρεῖ κατὰ μέγα τὴν Σχολήν, ἐτελέσαμεν πάσας τὰς τελετὰς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης, τὰ μνημόσυνα τῶν ἀοιδίμων εὐεργετῶν Ζαννῆ Σκυλίτση Στεφάνοβικ καὶ Κωνσταντίνου Σίσκου μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Ἁγίου Μελενίκου κυρίου Προκοπίου, τοῦ βαθυσεβάστου ἡμῶν πατρὸς καὶ ποιμενάρχου, τρὶς αὐτοκλήτως ἱερουργήσαντος καὶ τρὶς ἑνὶ ἔτει φιλοδωρήσαντος ἡμᾶς ἀνὰ μίαν λίραν Τουρκίας, ἐκτὸς τῆς προθύμου ἐτησίως συνδρομῆς του. Νομίζομεν ὅτι λησμονοῦμεν μέγα καθῆκον νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸν τρανὸν ζῆλον τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν τούτου πατρὸς καὶ τὰς φιλαγάθους προθέσεις, πάντοτε ἐνθαρρύνοντας καὶ παρηγοροῦντας ἡμᾶς διὰ τῆς Σοφοκλέους ῥήτρας:*

«Θάρσει μοι, θάρσει, τέκνον, ἔτι μέγας οὐρανῷ Ζεύς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει».

Ο Προκόπιος ως μητροπολίτης Μελενίκου διετέλεσε συνοδικός για μια περίπου διετία 20.2.1885-16.8.1886[82] και εφοροταμίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης[83]. Σε έγγραφο του Προξενείου Σερρών[84] φαίνεται ότι ο πα-

78. Α.Υ.Ε., Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως 112/30.3.1887/881/2.4.1887 (επιστολή Ναούμ).

79. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών 100/12.5.1887/1019/18.5.1887 (συνημ. έγγρ. 29.7.1887).

80. Νικ. Β. Τσούλκας, *Ἐτήσια λογοδοσία τῆς Μακεδονικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος τοῦ ἔτους 1885-1886*, Κωνσταντινούπολις 1886, σ. 4.

81. *Ό.π.*, σ. 26.

82. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 6 (1884-1885) 230 (20.2.1885) και 9 (1886) 364 (31.8.1886).

83. *Ό.π.*, τόμ. 9 (1886) 263.

84. Α.Υ.Ε., Υπουργείο Εξωτερικών προς τον έκτακτο απεσταλμένο στην Κωνσταντινούπολη Ιωάν. Κουντουριώτη 1957/5.8.1886.

τριάρχης Ιωακείμ ο Δ΄ απομάκρυνε, κατόπιν «θερμῶν παρακλήσεων» της ελληνικής διπλωματίας τον Προκόπιο από το Μελένικο καλώντας τον ως συνοδικό στην Κωνσταντινούπολη και υποσχέθηκε ότι με την πρώτη ευκαιρία θα τον αντικαταστήσει. Η αλήθεια όμως είναι ότι ο Προκόπιος κλήθηκε συνοδικός κατά το Συνταγμάτιο, επειδή εκωλύοντο οι μητροπολίτες Φιλαδελφείας και Μεσημβρίας να παραστούν ως συνοδικοί[85]. Στις 2 Δεκεμβρίου του 1886 ο «Νεολόγος» δημοσίευσε την είδηση: *ἀγγέλλεται ἐκ Μελενίκου ὁ θάνατος τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου τῆς εἰρημένης ἐπαρχίας Προκοπίου, πέρυσι χρηματίσαντος συνοδικοῦ μέλους*[86]. Η «Βυζαντίς» στις 4 Δεκεμβρίου όμως τη διέψευσε σχολιάζοντας ότι ουδέποτε στα Πατριαρχεία έφτασε ανάλογη είδηση[87].

Οι αντιδράσεις και οι κατηγορίες σε βάρος του Προκοπίου πρέπει να ήταν τα αίτια που τον έφεραν τον Ιούλιο του 1887 υποψήφιο για τη μητρόπολη Ικονίου, χωρίς όμως επιτυχία, με συνυποψήφιους τον Βάρνης Κύριλλο και τον πρώην Χίου Αμβρόσιο που τελικά εξελέγη[88]. Στις 31 Μαρτίου του 1888 ήταν και πάλι υποψήφιος για τη Μητρόπολη Ερσεκίου, στην οποία η θητεία του ως μητροπολίτη (1863-1865) είχε χαρακτηρισθεί ευδόκιμη, μετά την παραίτηση του Ερσεκίου Ιγνατίου. Υποψήφιοι για τη θέση ήταν εκτός από τον Προκόπιο ο Σκοπίων Παΐσιος και ο αρχιμανδρίτης Λεόντιος Ραδούλοβιτς, ο οποίος και εξελέγη[89].

Τον Ιούνιο του 1889 η Σύνοδος επέτρεψε, ύστερα από κυβερνητική άδεια, στον Προκόπιο να μεταβεί στη Βιέννη για τη θεραπεία των ματιών του[90]. Ο Προκόπιος έπασχε από καταρράχτη και στους δύο οφθαλμούς[91]. Το Σεπτέμβριο όμως του ίδιου έτους προσκλήθηκε πάλι κατά το Συνταγμάτιο ως συνοδικός. Έτσι κλήθηκε να επιστρέψει από τη Βιέννη στην Κωνσταντινούπολη και όχι στο Μελένικο[92]. Δυστυχώς δεν υπάρχουν πληροφορίες, αν τελικά ο Προκόπιος μετέβη στην Κωνσταντινούπολη ή επέστρεψε στην έδρα του.

Μέχρι τις παραμονές του θανάτου του η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε την απομάκρυνσή του από το Μελένικο. Ενδεικτική είναι η αναφορά του πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Μαυροκορδάτου προς το Υπουργείο των Εξωτερικών τον Ιούνιο του 1891, στην οποία επίσης φαίνεται και η διαμάχη των δύο εθνικών κέντρων, Αθήνας και Φαναρίου: *...ἐὰν μὴ οὕτως ἢ ἄλλως ὁ ἀνάξιος καὶ ἐπικίνδυνος Μητροπολίτης Μελενίκου ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐπαρχίας του ἡ*

85. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 6 (1884-1885) 111 (1.12.1884).
86. *Νεολόγος*, Τρίτη 2 Δεκεμβρίου 1886, φ. 5249, σ. 2.
87. *Νεολόγος*, Παρασκευή 5 Δεκεμβρίου 1886, φ. 5252, σ. 3.
88. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 11 (1887) 92 (31.7.1887).
89. *Ὁ.π.*, 12 (1887-1888) 165.
90. *Ὁ.π.*, 13 (1888-1889) 257 (14.6.1889).
91. *Νεολόγος*, Σάββατο 9 Ιουλίου 1888, φ. 7156, σ. 3.
92. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως, ὁ.π.*, σ. 354.

Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ λάβῃ πλέον τὸ ἐνδόσιμον νὰ σκεφθῇ ἐὰν ἡ ἀδιαφορία τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἱκανὰς σπουδαίας ἐννοίας αἰτήματά της δέον νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὴ τὴν διαρρύθμισιν ἀλλοίων πρὸς τὸ Φανάριον σχέσεων. Στην ίδια αναφορά επισημαίνεται ότι ο μητροπολίτης Μελενίκου τυγχάνει προστασίας και ότι η απομάκρυνσή του από την επαρχία του εμπνέει φόβους στο Πατριαρχείο[93].

Ο Προκόπιος απεβίωσε στην έδρα του, το Μελένικο, στις 28 Αυγούστου 1891[94], σε μεγάλη ηλικία[95] (το 1887 ήταν ο αρχαιότερος των αρχιερέων[96]). Ο ενταφιασμός του έγινε στον περίβολο του μονυδρίου του Αγίου Νικολάου στο Μελένικο[97], ενώ αρχιερατικός επίτροπος ορίστηκε ο Δαφνουσίας Κωνσταντίνος[98] (τοποτηρητής είχε οριστεί ο Σερρών).

Το ζήτημα της περιουσίας του Προκοπίου απασχόλησε αρκετά το Πατριαρχείο, από την άρνηση κυρίως του χακίμη (δικαστή) του Μελενίκου να παραδώσει τα κλειδιά του χρηματοκιβωτίου του αποθανόντος στον εκπρόσωπο της Συνόδου του Πατριαρχείου διάκονο Κωνσταντίνο Μικρούλη, ο οποίος για το λόγο αυτό είχε μεταβεί στο Μελένικο[99]. Με διάβημα του Πατριαρχείου στην Υψηλή Πύλη εκδόθηκε διαταγή προς το χακίμη και έτσι έληξε το θέμα.

Διάδοχος του Προκοπίου στο Μελένικο τοποθετήθηκε, με κάποια καθυστέρηση λόγω της χηρείας του Οικουμενικού Θρόνου, ο από Πρεσπών και Αχριδών Αλέξανδρος Τριανταφυλλίδης, αρχιερέας με πολυσχιδή δραστηριότητα[100].

Η ζωή και το έργο του Προκοπίου μέσα στην πολύχρονη ζωή του και στην επίσης πολύχρονη αρχιερατεία του σημαδεύτηκε από πολλές φάσεις, όχι

---

93. Α.Υ.Ε., Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως προς Υπουργείο Εξωτερικών 1744/ 29.6.1991. Στο Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών προς Υπουργ. Εξωτερ. 260/23.11.1884/173/7.12.1884 αναφέρεται ως προστάτης του Προκοπίου ο συνοδικός γέροντάς του μητροπολίτης Αμασείας και ένας γραμματέας του Πατριαρχείου με το όνομα Καλιφρονάς.

94. Θεοκλήτου Φιλιππαίου, *ό.π.*, ΛΑ΄ (1960), σ. 531.

95. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 15 (1891-1892) 210 (Παρασκευή 30.8.1891): *Θάνατος Μητροπολίτου Μελενίκου - Τηλεγραφήματα ἀποσταλέντα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα παρὰ τῆς Δημογεροντίας καὶ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου Μελενίκου ἠγγειλαν τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου ἐπισυμβάντος τὴν πρωΐαν τῆς Τετάρτης. Ἡ Α.Σ. ὁ ἅγιος Τοποτηρητὴς ἐνετείλατο τηλεγραφικῶς τοῖς αὐτόθι ἁρμοδίοις, ὅπως οὗτοι συνωδὰ τοῖς κανονισμοῖς προβῶσιν εἰς τὰ ἀπαιτούμενα διαβήματα περὶ τῆς σφραγίσεως τῆς περιουσίας τοῦ ἀοιδίμου ἱεράρχου.*

96. Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών 100/12.5.1887/1019/28.5.1887 (σημ.Πρεσβ. Κων/λεως, Πέρα 29.7. 1887).

97. *Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως* 16 (1892) 168.

98. *Ό.π.*, τόμ. 15 (1891-1892) 217 (6.9.1891) και 226 (13.9.1891).

99. *Ό.π.*, τόμ. 15 (1891-1892) 258 (11.10.1891).

100. *Ό.π.*, τόμ. 16 (1892-1893) 168, και *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 8, σ. 925.

άσχετες με τις εκάστοτε καταστάσεις. Ήταν επαναστάτης στα Τρίκαλα, οργανωτικός στην Ερζεγοβίνη, αλλά κατηγορήθηκε ως ύποπτος και εθνικά επικίνδυνος στο Μελένικο[101]. Έδειξε αγάπη για τον κλήρο, ενδιαφέρον για την παιδεία και τη μορφωσή του, ανεξάρτητα από την καταγωγή του καθενός, καθώς και επιθυμία για ομαλή και ειρηνική συμβίωση του ποιμνίου του. Η ευαισθησία του για τα σλαβόφωνα πνευματικά του τέκνα ήταν φανερή, ίσως λόγω της καταγωγής του. Αποτελούσαν εξάλλου την πλειοψηφία στην επαρχία του. Ο Προκόπιος αρχιεράτευσε σε εποχή με σημαντικά γεγονότα τόσο για την εκκλησία, όσο και για τα Βαλκάνια. Αρχιερέας γηραιός την εποχή των σημαντικών αυτών εξελίξεων δεν μπόρεσε ν' ακολουθήσει τις επιταγές των καιρών με αποτέλεσμα να γίνει στόχος πολλών κατηγοριών. Ωστόσο η πίστη και αφοσίωσή του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο σε εποχή αμφισβητήσεων και συγκρούσεων δικαιολογεί αντίστοιχα και το σεβασμό του Πατριαρχείου προς αυτόν και την άρνησή του να τον απομακρύνει από την επαρχία του και από τα πνευματικά του τέκνα.

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΜΠΑΚΑΣ

101. Βλ. και Α.Υ.Ε., Προξ. Σερρών προς Υπουργ. Εξωτερικών 225/11.10.1884 καθώς και Α.Υ.Ε., Υπουργ. Εξωτερ. προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως 1590/27.10.1884.

SUMMARY

Ioannis Th. Bakas, *Prokopios the Serrean, Metropolitan of Melnik: An Orthodox Prelate Caught up in the Maelstrom of Ethnic and Racial Rivalries and the Conflict between Athens and the Phanar.*

When the Bulgarian Question came to a head, some alarming tendencies appeared among metropolitans who seemed to be compliant towards the Bulgarians and were hampering the work of the official national policy. The metropolitans were demanding greater authority —chiefly in the sphere of education— that was already being transferred to the consuls, thus rendering the collaboration between the Greek state and the Great Church increasingly delicate.

A number of metropolitans were caught up in the maelstrom of ethnic and racial rivalries and the conflict between the two national centres, Athens and the Phanar. Some of them in particular, despite the strong feeling they provoked, showed themselves to be compliant and conciliatory towards the Slavonic element.

One typical case of a metropolitan accused of being pro-Bulgarian was that of Prokopios of Melnik, who hailed from the village of Melenikitsi in Serres prefecture. His was a chequered career. As Bishop of Trikke (1849-1854), he took part in the 1854 rebellion in Thessaly against the Turks, who exiled him to Mount Athos. Subsequently, as the delegate of Metropolitan Dionysios Tapinou in Melnik (1857-1863), he implemented a moderate policy, though he frequently favoured the local Bulgarians, and was indicted for this by the Greek diplomatic authorities. After nine years in the Diocese of Ersek in Hercegovina (1864-1875), which he organised in an exaemplary manner, he was elected Metropolitan of Melnik (1875-1891). His interest focused on the training of the clergy, so that he would have capable, educated men to work with. However, he was also concerned with the establishment and smooth running of Bulgarian schools, insofar as the Patriarchate would allow it, and he often provided openings for Panslavist propaganda. Prokopios's conduct in Greek Melnik, particularly his sympathy for, and the genuine love he showed for the Bulgarian element, roused the suspicions of the Greek Consulate in Serres, which accused him of not being interested in working with it on national and educational affairs. The Greek diplomats asked the Patriarchate

to remove Prokopios from his diocese on several occasions. The desire of the Demir Hissar section to have a bishop of its own was a blow struck against Prokopios, and the Tapinou family was also antipathetic towards him. On the other hand, Prokopios enjoyed the sympathy and support of the Patriarchate and, above all, its respect, given that he was one of its oldest and most loyal prelates. Apart from his conduct in Melnik, as a member of the synod he also took a general interest in Greek learning, being also a member of the Educational Fraternity, to which he gave both moral and financial support on a number of occasions. However, the backlash against him in his diocese was constantly on the increase, particularly after Athens imposed its line regarding national policy among the Greeks beyond the borders, and it continued until his death at a very advanced age in 1891.